

УДК 745/749:75:72.012(477)"18–19"

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/89-2-32>

Євген ШИШИГІН,

orcid.org/0009-0005-6813-6224

аспірант кафедри образотворчого мистецтва

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

(Київ, Україна) *y.shyshyhin.asp@kubg.edu.ua*

ВІХИ БІОГРАФІЇ І ТВОРЧОСТІ АМВРОСІЯ ЖДАХИ ЗА МАТЕРІАЛАМИ КОЛЕКЦІЙ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

Аналіз творчості Амвросія Ждахи на сьогодні ускладнюється низкою неточностей щодо його віх біографії, починаючи з прізвища, місця народження й закінчуючи інформацією щодо живописного й графічного надбання автора. Дискусійні питання щодо окремих етапів життя майстра накладаються на прогалини відносно мистецьких етапів, й блокуються недостатньою вивченістю фамільного дерева й родинних архівів, розділених між кількома спадкоємцями, котрі мало йшли на контакт у попередні десятиліття, а в останній час стали майже недоступними для дослідників. Маючи три шлюби й дітей від різних дружин, Амвросій Ждаха лишив по собі документальний, фото- й художній архів, котрий нині є розпорошеним по низці приватних і державних музейних колекцій. Частина з нього знаходиться в Києві, нині оцифрована і доступна для вивчення, частина представлена в Одеському історико-краєзнавчому музеї, куди потрапила від нащадків. Тут вона вже кілька десятиліть систематично досліджується провідними етнографами, журналістами, істориками, філологами, мистецтвознавцями, культурологами. Натомість те, що лишилося у родині онуків і правнуків – одеситів сина доньки Олени Романа Віталійовича Боровика і його дружини Надії Олександрівни Пучковської та Галини Юріївни Полякової, до кінця не піддається верифікації. Єдиним експертом тут можна вважати одеського колекціонера Тараса Максим'юка, котрий більшою мірою збирав залишки спадщини Амвросія Ждахи, ніж намагався їх ввести до наукового обігу. Тому одними з найважливіших джерел з вивчення віх біографії і творчості означеного митця лишаються напрацювання Галини Крикун (1929–2021) з Очакова, колишньої працівниці Очаківського міського відділу культури, що від 2020 року готувала до видання невеличку монографію зі спадщини митця, проте не встигла завершити свій задум.

Ключові слова: живопис, книжкова ілюстрація, листівка, образотворче мистецтво, дизайн інтер'єрів, проекти, стиль, композиція, Амвросій Ждаха, модерн, художня культура.

Yevhen SHYSHYHIN,

orcid.org/0009-0005-6813-6224

Postgraduate student at the Fine Arts Department

Borys Grynchenko Kyiv Metropolitan University

(Kyiv, Ukraine) *y.shyshyhin.asp@kubg.edu.ua*

MILESTONES OF THE BIOGRAPHY AND CREATIVITY OF AMVROSIY ZHDAKHA BASED ON MATERIALS FROM THE COLLECTIONS OF SOUTHERN UKRAINE

The analysis of the work of Amvrosiy Zhdakha is currently complicated by a number of inaccuracies regarding the milestones of his biography, starting with his surname, place of birth and ending with information about the author's pictorial and graphic heritage. Discussion questions regarding individual stages of the master's life overlap with gaps regarding artistic stages, and are blocked by insufficient study of the family tree and family archives, scattered among several heirs, who had little contact in previous decades, and recently have become almost inaccessible to researchers. Having had three marriages and children from different wives, Amvrosiy Zhdakha left behind a documentary, photo and art archive, which is now scattered across a number of private and state museum collections. Part of it is in Kyiv, now digitized and available for study, part is presented in the Odessa Museum of History and Local Lore, where it came from the heirs. Here it has been systematically studied for several decades by leading ethnographers, journalists, historians, philologists, art historians, and cultural scientists. However, what remained in the family of grandchildren and great-grandchildren – the Odessans, the son of Olena's daughter Roman Vitaliyovich Borovyk and his wife Nadiya Oleksandrivna Puchkovskaya and Galina Yuriyevna Polyakova, cannot be fully verified. The only expert here can be considered the Odessa collector Taras Maksymyuk, who collected the remains of the legacy of Amvrosiy Zhdakha more than he tried to introduce them into scientific circulation. Therefore, one of the most important sources for studying the milestones of the biography and work of the aforementioned artist remains the work of Halyna Krykun (1929–2021) from Ochakiv, a former employee of the Ochakiv City Department of Culture, who since 2020 has been preparing a small monograph on the artist's legacy for publication, but did not have time to complete her plan.

Key words: painting, book illustration, postcard, fine arts, interior design, projects, style, composition, Amvrosiy Zhdakha, modern, artistic culture.

Постановка проблеми. Мистецьке надбання Амвросія Ждахи, часто згадуване з подвійним прізвиськом Ждаха-Смаглій (*Крикун, 2009: 473*) (1855, Ізмаїл – 1927, Одеса) досі комплексно не досліджене. Не дивлячись на те, що майстер став широко відомим в Україні ще на початку ХХ століття, за упродовж 100 останніх років його творчість так і не стала предметом спеціального комплексного вивчення. Не сприяла цьому й плутанина з віхами його життя і творчості, котра ускладнювала верифікацію певних етапів діяльності митця.

Аналіз досліджень і публікацій. Важливою працею, в якій проливалось світло на спадщину художника та його життєвий шлях, стала біографічна замальовка діаспорського вченого (Румунія, Італія, Франція, Німеччина), архітектора, мистецтвознавця та графіка, князя (*Стельмащук, 2022: 137–152*) Всеволода Кармазина-Каковського «Амвросій Ждаха – мистець історичного малярства (1885–1927)», вміщена у збірнику «Нотатки з мистецтва» й видана у Філадельфії 1978 року (*Кармазин-Каковський, 1978: 27–32*).

До 50-річчя з дня смерті майстра фахівець в галузі архітектурного пейзажу й дослідник оздоровчих якостей мистецтва зазначав, що планує оприлюднити монографію про митця. Але досі не відомо, чи зберігся екземпляр оригіналу рукопису, зокрема в родині його нащадків Христини Кишакевич-Качалуби у місті Клярєн в Швейцарії (*Кармазин-Каковський, 1978: 27–32*), (*Стельмащук, 2022: 137–152*).

Наступною важливою розвідкою у контексті розглядуваної теми стала публікація одеського краєзнавця та колекціонера Тараса Максим'юка «Рисунки Амвросія Ждахи» в газеті «Вечірня Одеса» 1985 р. (*Максим'юк, 1985: 4*). У ній автор поставив питання про спадщину митця з колекцій Півдня України та необхідність дослідження надбання непересічного одесита, включно з живописом, графікою, дизайном-проектами.

Вагомим етапом вивчення творчої біографії та напрацювань Амвросія Ждахи стала підготовка монографії про нього очаківської краєзнавиці, депутатки місцевої ради, колишньої співробітниці Очаківського міського відділу культури Галини Крикун від 2020 року. Проте, дослідниця не встигла завершити редакцію своєї книги «Художник Ждаха Амвросій Андрійович в історії Очакова і землі Очаківської», й вона ще очікує оприлюднення у видавництві Ірини Олександрівни Гудим (*Цифровий, 2025*).

Виклад основного тексту дослідження. Найбільш інформативною щодо життєвого і творчого шляху згаданого митця донедавна була праця

князя Всеволода Кармазина-Каковського «Амвросій Ждаха – мистець історичного малярства (1885–1927)», оприлюднена у збірнику «Нотатки з мистецтва» й видана у Філадельфії у 1978 році (*Кармазин-Каковський, 1978: 27–32*) (єдиний доступний примірник викладений на сайті Національної бібліотеки України і мені В. І. Вернадського).

У цій праці з помилкою у даті народження (насправді митець народився 1855, а не 1885 року), або поданням у дужках інформації про період активної творчої діяльності, автор розкрив подробиці дитинства, переїздів та особистого життя майстра, завдяки чому можна спробувати розібратися у розгалуженій генеалогії його нащадків. Так, князь В. Кармазин-Каковський зазначив, що вперше А. Ждаха у 22 роки (відповідно, 1877 р.) взяв шлюб з П(а)расковією Гурською, донькою власника книгодрукарні в Одесі, що опікувалася батьковими бізнес-справами.

З нею митець мав спільних двох дітей: здибного у мистецтві сина Амвросія, котрий загинув у молодому віці на російсько-японській війні 1905 року, не залишивши нащадків, та доньку Олену. Остання у подальшому вийшла заміж за члена «Братерства Тарасівців» Віталія Боровика. З першою дружиною митець прожив 12 років (невідомо, чи він овдовів, чи надалі розлучився). Цебто А. Ждаха був вільний від стосунків близько 1889 року (*Кармазин-Каковський, 1978: 29–30*).

Друга офіційна дружина Амвросія Андрійовича Неоніла Михайловська, що мала перед тим першого чоловіка й за пару років до нового заміжжя овдовіла, завершила музичну вищу освіту. Вона викладала музику у школі, грала на фортепіано, давала приватні уроки музикування й читала лекції. У пари народилася донечка на ім'я Неоніла, яка, щоправда, мала «вітрянний» характер, через що батько із нею не особливо ладнав. Так чи інакше, цей шлюб був припинений 1902 року (чи подружжя розійшлося, чи Амвросій Андрійович овдовів, не було з'ясовано) за даними Всеволода Кармазина-Каковського, адже тоді митець вже одружився втретє (*Кармазин-Каковський, 1978: 30*).

Третя дружина Олена Господинова, родом з Херсонського краю, мала хист до малювання й добре музикувала на фортепіано. Спільних дітей у подружжя не було. З нею митець одружився 1902 року, померла вона до 1908 року, коли художник переїхав до доньки Олени та зятя Віталія у Кременець на Волині. Смерть Олени Господинової митець пережив за висловом В. Кармазина-Каковського «дуже гостро».

Пізніше щодо останньої цивільної чи офіційної дружини, імені котрої не зазначалося, про спільних дітей з якою нічого не відомо, окреслений дослідник вказував, цитуючи замітку українського письменника та громадського діяча Михайла Биковця, що вона дуже сильно бідувала по смерті Амвросія Ждахи, отримуючи лише 10 карб. на місяць пенсії, оскільки помер митець у великій бідності. Тому «Політосвіта Н. К. О. доручила Одеській Політосвіті перевести обслідування спадщини художника, ухвалила видати тимчасову допомогу вдові та порушує питання перед Наркомсобезом про призначення вдові довічної пенсії в збільшеному розмірі» (*Кармазин-Каковський, 1978: 30–32*).

Принагідно слід зазначити, що велику роботу з передачі частини родинного архіву онука митця Романа Віталійовича Боровика та його дружини Надії Олександрівни Пучковської (шафа, виконана за проєктом А. А. Ждахи, його євангельські рисунки) провадила колишній директор установи Віра Володимирівна Солодова (*Солодова, 2009*). Також частим консультантом цього музейного колективу з українознавчих питань виступав Сергій Сергійович Шевельов, який особливу увагу приділяв ролі митця в Одеському політехнікумі образотворчих мистецтв (*Школьна, 2008: 1–265*), заснованому на базі Одеського художнього училища.

Саме в одеській частині спадкоємців великої родини непересічного художника лишилися архівні документи, фотоматеріали та художні твори, які демонструвалися правнучкою митця (*Крикун, 2020: 33*), вчителькою Галиною Юрївною Поляковою наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років Т. Максим'юку, І. Озерянській, В. Яцюку в Одесі та Києві.

Нащадки Г. Ю. Полякової (чи син, чи племінник) за даними Тараса Максим'юка та головного зберігача Одеського історико-краєзнавчого музею Ірини Озерянської, мешкали наприкінці ХХ сторіччя в Одесі на Соборній площі. За даними Г. Ф. Крикун вказане інше помешкання в Одесі – вул Кузнецька (Челюскінців), у будинку, який на 2020 рік зберігся (*Крикун, 2020: 33*).

З проєкту монографії Галини Федорівни Крикун з Очакова відомо, що з онуків художника відомі також Галина Віталіївна Гловецька (у дівоцтві Боровик) та Юрій Віталійович Боровик, за професією лікар. Останній мешкав у Києві (*Крикун, 2020: 33*). Можливо, саме від нього змогли закупити спадщину Амвросія Андрійовича Ждахи в провідну столичну бібліотеку.

Частина цієї, або збірки з родини сина Олени Ждахи-Боровик – Романа Віталійовича Боровика та невістки Надії Олександрівни Пучковської

(вказане подружжя поховане зі слів Ірини Озерянської в Одесі на Другому Християнському цвинтарі, там само, де й Амвросій Ждаха, проте в іншій його локації), була закуплена між 1945 і 1948 роками тогочасною директоркою Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки ім. М. Заболотного у м. Києві Марією Вязьмітіною (*Відомчий архів, 2024*).

Не дивлячись на низку важливих аспектів життя і творчості митця, зібраних і введених до наукового обігу Галиною Федорівною Крикун, зокрема в її широко розголошеній статті про майстра для Енциклопедії Сучасної України 2009 року (*Крикун, 2009: 473*), слід зазначити, що аргументи авторки на користь народження митця в Очакові через те, що знайдені відомості про його хрещення в очаківському Свято-Миколаївському військовому соборі, видаються дещо передчасними.

І хоч на сторінці 24 проєкту своєї книги, присвяченої майстру, дослідниця наводить перекази з цього приводу праонуки Галини Полякової (*Крикун, 2020: 24*), тим не менше, біографісти з цього приводу мають й інші судження, найчастіше схильючись до Ізмаїлу. Відсутність при цьому метричних матеріалів в архіві Ізмаїльського відділу й Державного архіву Одеської області, а також Миколаївського обласного відділу запису актів громадянського стану стверджують лише те, що, дійсно, можуть не містити таких даних, оскільки Ізмаїл в середині ХІХ століття переходив під владу Туреччини, тож логічно шукати архівні дані ще там.

При цьому й щодо народження в Очакові нема не лише прямих свідчень, а й відповідних метричних документів. Тобто можна зазначити, що поки це питання потребує більш детального вивчення родинних архівів. Бо хрестять зазвичай не раніше сорокового дня від народження, а інколи й набагато пізніше. Тому не можна наполягати на тому факті, що дитину мали хрестити лише там, де вона народилася, й одразу. Тим більше, що сама дослідниця вказує на першоджерело, яке потрібно більш ретельно дослідити: «В спогадах про народження в сім'ї Андрія Ждахи сина Амвросія писала Марта, дочка Івана Липи» (*Крикун, 2020: 24*).

Загалом краєзнавчі замальовки Галини Крикун 1996, 2001 та 2003 років, присвячені Очакову (*Крикун, 1996; Крикун, 2001; Крикун, 2003: 59–61*) простимулювали низку наукових досліджень щодо спадщини майстра, розпочатих у Києві (*Рис. 1*), Переяслав-Хмельницькому, Миколаєві, Херсоні, Одесі, Кіровограді (нині Кіровоградський), Житомирі, Кременці, Тернополі, що спричинило нову хвилю зацікавленості спадком Амвросія Ждахи й навіть написання дисертацій, присвяченої його творчості.

Рис. 1. А. Жлаха. Кисво-Печерська лавра з боку Дніпра. Літографія. Початок ХХ століття. З книги Г. Ф. Крикун «Художник Ждаха Амвросій Андрійович в історії Очакова і землі Очаківської. Миколаїв: Видавництво Ірини Гудим, 2020. 85 с.» (Цифровий, 2025)

Висновки. Отже, сьогодні впевнено можна стверджувати, що впродовж останніх півстоліття багатьма видатними вченими та подвижниками українського мистецтва було здійснено велику роботу з упорядкування спадщини непересічного майстра кінця ХІХ – початку ХХ сторіч Амвросія Ждахи. На цьому шляху важливим етапом стало дослідження віх життя і творчої діяльності цього митця і педагога, розпочате з залишків родинного архіву та державних і приватних музейних колекцій України.

Але, починаючи від використання подвійного прізвища Ждаха-Смаглій, щодо вживання якого у науковій літературі не існує серйозних пояснень, продовжуючи дилемою щодо місця народження (Ізмаїл чи Очаків?) і завершуючи питаннями міс-

цезнаходження частин родинного архіву, що розпорошений між багатьма спадкоємцями Амвросія Андрійовича у Києві й Одесі, деякі віхи біографії і творчого життя згаданого митця досі не є достатньо глибоко дослідженими.

Натомість завдяки невтомній праці краєзнавців й колекціонерів, музейників, громадських діячів Тараса Максим'юка, Сергія Шевельова, Ірини Озерянської, Віри Солодової (Одеса), Володимира Яцюка (Київ), Галини Крикун (Очаків) поступово вдалося по крихтах реконструювати ті частини генеалогії нащадків митця, що дозволяють зосередити увагу на пошуку достовірних першодерел, які б уможливили роз'яснення означених питань для сучасного мистецтвознавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Відомчий архів Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки ім. М. Заболотного в м. Києві. 2024.
2. Кармазин-Каковський В. Амвросій Ждаха – мистець історичного малярства (1885–1927). Нотатки з мистецтва. Філадельфія: ОМУ, 1978. № 18. С. 27–32. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=notatky%2Dz%2Dmystetstva%2F1978%2D18 (дата звернення: 20.07.2025).
3. Крикун Г. Ф. Ждаха Амвросій Андрійович: [біогр. довідка]. *Енциклопедія Сучасної України*. Київ, 2009. Т. 9: Е–Ж. С. 473. URL: <https://esu.com.ua/article-18950> (дата звернення: 20.07.2025).
4. Крикун Г. Ф. Життя і діяльність Амвросія Ждахи. *Краєзнавчий альманах / Миколаївський обл. ін-т післядипл. пед. освіти*. Миколаїв. 2003. № 3. С. 59–61.
5. Крикун Г. Ф. Проект книги «Художник Ждаха Амвросій Андрійович в історії Очакова і землі Очаківської. Миколаїв: Видавництво Ірини Гудим, 2020. 85 с.».
6. Крикун Г. Ф. Український артист-маляр Амвросій Ждаха. Буклет. Очаків, 2001. [Без суцільної пагінації].

7. Крикун Г. Ф. Художник Амвросій Ждаха – ілюстратор «Кобзаря». *Чорноморська зірка*. 1996. 23 березня.
8. Максим'юк Т. Спадок Амвросія Ждахи: дослідження і популяризація. *Чорноморські новини*. 2021. 9–11 вересня. №73–74. URL: <https://chornomorka.com/archive/22291-22292/a-15402.html> (дата звернення: 20.07.2025).
9. Солодова В. Творче оточення А. Ждахи в Одеському художньому інституті у 1920-ті рр. *Вісник Одеського історико-краєзнавчого музею*. 2009. №8. [Без суцільної пагінації].
10. Стельмашук Г. Князь Всеволод Кармазин-Каковський: учений, педагог, митець. *Вісник ХДАДМ*. 2022. №1. С. 137–152. URL: https://visnik.org.ua/pdf/visnik_ksada_2022-1_13_Stelmashchuk_137-152.pdf (дата звернення: 20.07.2025).
11. Український артист-маляр Амвросій Ждаха: Каталог виставки (Державний музей Т. Г. Шевченка в Києві) / вступ. стаття Володимира Яцюка. Очаків, 1996. С. 5.
12. Цифровий архів Галини Федорівни Крикун, м. Очаків, 2025.
13. Школьна О. В. Творчість і мистецько-педагогічна діяльність Михайла Жука (перша половина XX століття): дис. на здоб. наук. ступ. канд. мист.; Ольга Володимирівна Школьна, Львівська національна академія мистецтв. Львів, 2008. 265 с.: іл.

REFERENCES

1. Vidomchyi arkhiv Derzhavnoi naukovoï arkhitekturno-budivelnïi biblioteki im. M. Zabolotnoho v m. Kyievi (2024) [*Departmental archive of the State Scientific Architectural and Construction Library named after M. Zabolotny in Kyiv*] [in Ukrainian].
2. Karmazyn-Kakovskiy V. (1978). Amvrosii Zhdakha – mystets istorychnoho maliarstva (1885–1927) [*Amvrosy Zhdakha – an artist of historical painting (1885–1927)*]. Notatky z mystetstva. Filadelfia: OMU, 18. 27–32. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=notatky%2Dz%2Dmystetstva%2F1978%2D18 (data zvernennia: 20.07.2025) [in Ukrainian].
3. Krykun H. F. (2009). Zhdakha Amvrosii Andriiovych: [biohr. dovidka] [Zhdakha Amvrosy Andriiovych: [biogr. reference]]. Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy. Kyiv, 2009. T. 9: E–Zh, 473. URL: <https://esu.com.ua/article-18950> (data zvernennia: 20.07.2025) [in Ukrainian].
4. Krykun H. F. (2003). Zhyttia i diialnist Amvrosiia Zhdakhy. [*Life and activities of Amvrosy Zhdakha*] Kraieznavchy almanakh / Mykolaivskiy obl. in-t pisliadyp. ped. osvity. Mykolaiv, 3. 59–61. [in Ukrainian].
5. Krykun H. F. (2020). Proiekt knyhy «Khudozhnyk Zhdakha Amvrosii Andriiovych v istorii Ochakova i zemli Ochakivskoi. [*Project of the book “Artist Zhdakha Amvrosy Andriiovych in the history of Ochakiv and the land of Ochakiv*] Mykolaiv: Vydavnytstvo Iryny Hudym. 85. [in Ukrainian].
6. Krykun H. F. (2001). Ukrainskiy artyst-maliar Amvrosii Zhdakha. Buklet. [*Ukrainian artist-painter Amvrosy Zhdakha. Booklet*] Ochakiv. [Bez sutsilnoi pahinatsii] [in Ukrainian].
7. Krykun H. F. (1996). Khudozhnyk Amvrosii Zhdakha – iliustrator «Kobzaria». [*Artist Amvrosy Zhdakha – illustrator of “Kobzar”*] Chornomorska zirka. 23 bereznia [in Ukrainian].
8. Maksymyuk T. (1985). Spadok Amvrosiia Zhdakhy: doslidzhennia i populiaryzatsiia. [*The Legacy of Ambrose Zhdakha: Research and Popularization*] Chornomorski novyny. 2021. 9–11 veresnia, №73–74. URL: <https://chornomorka.com/archive/22291-22292/a-15402.html> (data zvernennia: 20.07.2025) [in Ukrainian].
9. Solodova V. (2009). Tvorch otocennia A. Zhdakhy v Odeskomu khudozhnomu instytuti u 1920-ti rr. [*The creative environment of A. Zhdakha at the Odessa Art Institute in the 1920s*] Visnyk Odeskoho istoryko-kraieznavchoho muzeiu. №8. [Bez sutsilnoi pahinatsii] [in Ukrainian].
10. Stelmashchuk H. (2022). Kniaz Vsevolod Karmazyn-Kakovskiy: uchenyi, pedahoh, mytets. [*Prince Vsevolod Karmazin-Kakovsky: scientist, teacher, artist*] Visnyk KhDADM, 1. 137–152. URL: https://visnik.org.ua/pdf/visnik_ksada_2022-1_13_Stelmashchuk_137-152.pdf (data zvernennia: 20.07.2025) [in Ukrainian].
11. Ukrainskiy artyst-maliar Amvrosii Zhdakha (1996). [*Ukrainian artist-painter Amvrosy Zhdakha*] Katalog vystavky (Derzhavnyi muzei T. H. Shevchenka v Kyievi) / vstup. stattia Volodymyra Yatsiuka. Ochakiv, 5. [in Ukrainian].
12. Tsyfrovyi arkhiv Halyny Fedorivny Krykun, m. Ochakiv (2025) [*Digital archive of Halyna Fedorivna Krykun, Ochakiv*] [in Ukrainian].
13. Shkolna O. V. (2008). Tvorchist i mystetsko-pedahohichna diialnist Mykhaila Zhuka (persha polovyna XX stolittia). [*Creativity and artistic and pedagogical activities of Mykhailo Zhuk (first half of the 20th century)*] Dys. na zdob. nauk. stup. kand. myst.; Olha Volodymyrivna Shkolna, Lvivska natsionalna akademiia mystetstv. Lviv, 265 [in Ukrainian].